2 Bild: Matti Landvik

8 Bild Åbo museicentral / Turun Sanomat

12 Bild Åbo museicentral / Turun Sanomat

13 Bild Åbo museicentral / Turun Sanomat

5 Bild: Markku Lappalainen

FOLKPARKENS RUTT 1:

1. Honkapirtti
Infanteriregemente 14 bestod till största delen av män från Åbo. Under den lugnare ställningskrigstiden 1942 grundade de en vapenbrödraförening och tanken på ett vapenbrödrahus uppstod. Männen byggde och reste Honkapirtti i vienakarelsk stil i Uhtua i Östra Karelen under ställningskriget, varifrån huset flyttades till Runsala 1944. Vapenbrödraföreningen upplöstes och byggnaden övergick i stadens ägo 1945. Kaféverksamheten på Honkapirtti inleddes 1965.
Bakom Honkapirtti ligger en av Runsalas finaste hassellundar, som förekommer rikligt i Finland endast längs södra och sydvästra kusten. I närheten av hasselbusken lever många arter som är beroende av den. Blåsipporna blommar vackert under hasselbuskarna på våren.

2. Eklunden sjuder av liv
En ek kan leva i flera hundra år och erbjuder under sin livstid både näring och en boplats åt tusentals djurarter, såsom kattuggla, skogsduva, skogsmus och vattenfladdermus.
500 insektsarter, många av dem sällsynta och/eller hotade, är direkt beroende av eken. Runsalas inofficiella signaturdjur är läderbaggen, som lever i ihåliga ekar och andra stora lövträd. I Finland lever denna stora skalbagge endast på Runsala.

3. Choraei källa
Choraei källa har fått sitt namn efter författaren Mikael Choraeus, som var docent i vältalighet vid Kungliga Akademien i Åbo 1799-1802. Stenkanten runt källan är från 1849. Källan omnämns i äldre skrifter som en rekreationsplats där glada studenter och stadsbor utbringade skålar. På stenkanten vid källan finns inskriften FONS CHORAEI PHOEBEI PERENNIS – diktaren Choraeus eviga källa.

4. Åbo universitets botaniska trädgård
År 1678 anlades en trädgård i närheten av Akademihuset i Åbo. Åbo universitet grundades 1920 och dess trädgård anlades 1924 i Storheikkilä. På 1950-talet valdes en ny plats för trädgården på Runsala, och trädgården har funnits där sedan 1956.
Idag är trädgårdens främsta uppgift att bidra till den botaniska forskningen och undervisningen samt erbjuda rekreation för allmänheten. Växtsamlingen i ute- och innerträdgården omfattar över 5 000 arter, som fungerar som ett levande skyltfönster för mångfalden i jordens växtvärld.

5. Våren på Runsala
Våraspekt, alltså de fleråriga lundväxternas blomning före trädens lövsprickning, är ett sevärt naturfenomen. Blå- och vitsippor, vårärter, stor nunneört och många andra blommande växter gläder vandraren under dagen, men på kvällen och tidigt på morgonen bjuder de sjungande fåglarna på upplevelser. De klara aprilkvällarna är trastarnas och rödhakarnas tid, i maj och i början av juni tar andra solister över, såsom insektätande sylvior och näktergalar.

6. Varvet på Runsala
Åbo Båtvarf grundades 1889 på Hevoskari-udden på Runsala, där det tidigare funnits ett torp och en villa. På området byggdes en stor varvsbyggnad, en verkstad, båthallar och ett mastskjul. När verksamheten på varvet upphörde 1954, tog Åbo hamn över byggnaderna. På det gamla varvsområdet finns fortfarande docknings- och rederiverksamhet, men området erbjuder också tjänster för besökare.

7. Runsala gård
Runsala gård var öns centrum fram till 1840-talet. Gårdens karaktärsbyggnad byggdes år 1901, eftersom den ursprungliga karaktärsbyggnaden från 1720-talet brann ner två år tidigare. I gårdens nyttoträdgård, som grundades 1754, växte förutom örter äppel-, päron- och plommonträd samt syrener och sibiriskt ärtträd.
På den steniga åkern och betesmarkerna nära gården trivs många sällsynta och hotade insekter och andra djur. Runsala gårds strandäng och gårdens åkrar är populära bland fåglar som trivs på öppna platser, samt fågelskådare. På området häckar bl.a. tofsvipa och mindre strandpipare och under fåglarnas flyttningstid påträffas även många andra vadare. Att se en flock vitkindade gäss på flera tusen fåglar ta till flykten när en havsörn dyker upp är en upplevelse!

8. Folkparken
Hela folkets rekreationsområde, Allmänna promenaden, flyttade från Choraei källa till sin nuvarande plats 1860 och fick senare namnet Folkparken. På området öppnades också en restaurang och en bowlingbana, senare också en sommarteater. Folkparken blev ett sommarutflyktsmål för Åboborna, där man bland annat promenerade. Den första badanläggningen byggdes på stranden på 1890-talet och det nyare havsbadet år 1908. Det nya badet var större och hade läktare och hopptorn. Badanläggningen rasade och revs 1964.
Finlands äldsta kontinuerligt ordnade rockfestival Ruisrock ordnades för första gången på Saaroniemi udde på Runsala år 1970, och sedan 1972 har den ordnats i Folkparken. På Ruisrock uppträder årligen internationella stjärnor. Artisterna som uppträder på strandscenen förvånas alltid över de stora passagerarfärjorna som passerar nära stranden. Folkparken är en bra plats att se dessa magnifika fartyg på nära håll – varje morgon omkring klockan 6.45–9.00 och kvällstid omkring klockan 19.00–21.00.

9. Villakultur och Lillabockspromenaden
Att tillbringa somrarna på en sommarvilla var en del av den borgerliga livsstilen på 1800-talet. Den första villan byggdes på ön 1848 och i slutet av 1930-talet fanns det 98 villor. De första villorna från 1840-talet var herrgårdsliknande byggnader i empirestil. På 1850-talet introducerade arkitekten G. Th. Chewitz en ny, mer utsirad villastil i Finland och på Runsala. Mot slutet av 1800-talet blev dekorationerna överdådiga. Följande skede representeras av de enklare och mindre villorna från början av 1900-talet. Stilutvecklingen kulminerar i den funktionalistiska Villa Waren, ritad av arkitekt Erik Bryggman. Villor från olika tidsepoker är välrepresenterade på ön.
När man går längs Lillabockspromenaden från Folkparken mot Erstan är den första villan till höger Villa Haga, som ritades av Chiewitz 1853. Järnfabrikören Thalus Ericsson lät bygga den. Bredvid Villa Haga ligger Villa Gustafsberg (1884), känd som handelsman Gustaf Petrelius villa, och bakom ligger Skogshyddan (tillbyggd 1891) som i tiden ägdes av handelsman Hoffstedt. Båda representerar den överdådiga dekorationsstilen. Utsirade är även Solhem, där korkfabrikör Larsson bodde i tiderna, och den bredvidliggande Ekhem, som byggdes år handelsman Strandell 1871.
Alldeles i kanten av promenaden ligger den gula villan Berghorn, som byggdes åt vinhandlare Nordfors 1871, den vita villan Rauha byggd 1885 samt Villa Carlo med torn, som byggdes åt handelsman Juselius 1886. Den sista villan runt hörnet är Synvilla, byggd 1880.

10. Befästningar från Krimkriget
På Runsala finns försvarsbatterier från Krimkriget (1854–1856). Försvarsbatterierna hade plats för kanoner och en krutkällare. En av de bäst bevarade artilleripositionerna ligger bredvid Villa Carlo. Här finns också en informationstavla. Det har också funnits artilleribatterier vid Honkapirtti.

11. Hackspettarnas rike
Murkna träd, som är värdefulla för naturens mångfald på Runsala, ger näring i form av insekter åt många hackspettsarter. På ön påträffas därför alla hackspettsarter som häckar i Finland. Förutom större hackspett kan den uppmärksamme vandraren också få syn på den eleganta gråspetten, den ståtliga spillkråkan och den mindre hackspetten, inte större än en talgoxe.

12. Roadracing för motorcyklar och Jarno Saarinen
Från 1930-talet framåt ordnades tävlingar med motorcyklar på Runsala. Rutten gick från Choraei källa längs vägen mot Lilla Bocken, därifrån österut mot Folkparken och längs Folkparksvägen till landsvägen. Under nästan fyrtio år hördes smattret av motorcyklar på Runsala på våren. Motstånd från polisen och allmänheten ledde till att tävlingarna upphörde 1971.
Den åbofödda Jarno Saarinen, som införde den nya hängande körstilen i roadracing, blev världsmästare år 1972. Saarinen, som omkom vid en tävlingsolycka i Monza år 1973, är ännu idag mycket respekterad ute i världen. På Runsala finns en väg uppkallad efter honom och i Barkersparken finns hans staty.

13. Runsala flygplats
I början av 1900-talet sköttes lufttrafiken främst av sjöflygplan. Åbo handelskammare konstaterade på 1920-talet att staden behöver en egen flyghamn och ett flygfält. Som byggplats valdes Runsala, eftersom man där kunde bygga både en vattenflyghamn och ett flygfält på land. Det första ruttflyget till Runsala flögs den 2 maj 1927. Bankdirektör Grotenfeldts villa fungerade som flygfältets passagerarhall. Den dagliga flygförbindelsen till Stockholm upphörde 1935 och flygfältet togs ur bruk när det nya flygfältet i Artukais stod klart. Området övergick i Turun Pursieuras ägo 1943.

KUVA-RUTTEN 2:

1. Honkapirtti
Se första punkten i rutt 1.

2. Villa Roma och tomaterna
Villan ritades av arkitekt Chiewitz 1850 för Nils Pinello, som sålde den till Finska Hushållningssällskapet. Platsen fungerade under åren 1862–1876 som sällskapets experimentodling och från 1906 fram till 1950-talet som trädgårdsmästare Josef Mäkiläs handelsträdgård. I växthusen odlades bl.a. tomat och gurka. Tomaterna var ännu på 1920-talet lite exotiska och många gillade inte deras smak. Därför bar Mäkiläs transportbil följande text: Åbobor, lär er äta tomat! I villan arbetade och bodde konstnären Otto Mäkilä, son till Jooseppi, fram till sin död 1955. Sedan år 2003 bor konstnären Kaj Stenvall i villan.

3. Krottilaviken
Om vintrarna lockar strandalskogen i Krottilaviken gråsiskor och grönsparvar, som äter av klibbalens frön. Under sommarnätterna flyger insektätande fladdermöss bland träden. Pärlan i Runsalas mångsidiga fladdermusfauna är den hotade och i Finland sällsynta fransfladdermusen. Betande boskap håller Krottilavikens strandängar öppna och ökar insektbeståndets mångfald.

4. Från åkrar till golfbana
Till en början hade nästan alla villatomter egna åkrar, en kökträdgård och en representationsträdgård. Strandängarna hade röjts till åker på 1700-talet och kornas betesmarker hade flyttats till skogen. Fram till 1950-talet var Runsala väldigt lantligt. På de tidigare Ketola torps ägor byggdes golfbanans första banor 1967. Golfbanan utvidgades till Huiskalas Oskarsberg-åkrar 1983.

5. Kalfdal torp och fransfladdermössens källare
Runsala gårds odlingar utvidgades på 1700-talet och mer arbetskraft behövdes på fälten. Man började grunda torp och på 1830-talet fanns det redan 15 torp. De låg på olika delar av ön och hade sina egna små åkerplättar invid bostadsbyggnaderna. På det gamla Kalfdal torps område finns en valvkällare murad av natursten. Källaren härstammar från sekelskiftet 1700–1800. Idag använder fladdermössen källaren som viloplats på våren och hösten. I källaren har man påträffat nordfladdermus, vattenfladdermus, mustaschfladdermus/större musöra och brunlångöra, men det som gör källaren speciell är de några exemplaren av fransfladdermus som påträffas där varje år. Källaren är också en av de få kända permanenta viloplatserna för fransfladdermus i Finland.

6. Kuva udde
På spetsen av Kuva udde kan man uppleva en aning av den yttre skärgårdens stämning. Framför dig ligger fjärden Erstan, Åbos port mot världshaven. På skären kring Runsala häckar ett stort antal sjöfåglar, allt från ejder till den starkt hotade silltruten. Den närapå utrotningshotade havsörnen har återhämtat sig och kan ses allmänt året om. Den som har tur kan få syn på en gråsäl, som guppar med huvudet ovanför vattenytan.

7. Ormarnas vinterbo
Ormarna hör också till Runsalas natur. Både huggormen och den fridlysta snoken har minskat i hela Finland på grund av trafik, byggande och förföljelse och de behöver båda skyddas. Huggormen är inte aggressiv mot varken människor eller husdjur. Giftet är livsviktigt för att huggormen ska få bytesdjur och den slösar inte med det då den försvarar sig, endast i yttersta nödfall. Betten kan dock vara farliga, så det är skäl att respektera huggormen.

8. Skogens tystnad
På Kuvas naturstigar får man njuta av naturens tystnad. Stigen går från den bergiga tallskogen på Kuva udde till en granblandskog, där träd som torkat stående ger näring åt hackspettar och skogsmesar. Längs denna skog finns torrare, barrskogsdominerade moskogar, klibbalsdungar och frodigare blandskogar. De svampprydda stubbarna och de knöliga gamla träden längs stigen sätter fantasin i rörelse och påminner vandraren om hur en livskraftig gammal skog ser ut.

9. Birka
På några tomter idkades professionell trädgårdsodling fram till slutet av 1950-talet. I Birka verkade på 1920-talet Birka Handelsträdgård. Till trädgården hörde ett växthus, ett orangeri, där man enligt traditionen odlade vindruvor och blommor. Växthuset byggdes redan i slutet av 1920-talet om till ladugård, varav endast grunden finns kvar.

RUNSALA

Runsala användes länge som betesmark. På 1540-talet började man röja åkrar bland lundarna. Vid samma tid gjordes Runsala till en kungsgård under Åbo slott, vars avkastning användes för slottets behov. På 1550-talet blev Runsala jaktpark för hertigen av Finland.

På 1600-talet övergick Runsala gård och dess odlingar först till de generalguvernörer som förvaltade Åbo slott och senare till landshövdingarna. Gården sköttes av landbönder, som hyrde jorden. Runsala var landshövdingarnas tjänstebostad fram till år 1844. Senaten, dvs. staten, överlät Runsala till Åbo stad år 1845. Året därpå delades ön in i tomter som hyrdes ut som villatomter.

Idag är Runsala stadsbornas rekreationsområde och dessutom ett unikt naturobjekt i Finland. Runsala är känt för Finlands största ädelträdslundar och i synnerhet sina uråldriga ekar. På ön finns också många andra livsmiljöer: strandalskogar, moskogar, ängar och havsvikar.

Bekanta dig också med de andra kulturmotionsrutterna!
Alla ruttkartor finns som mobilversioner på turku.fi/kulturmotion

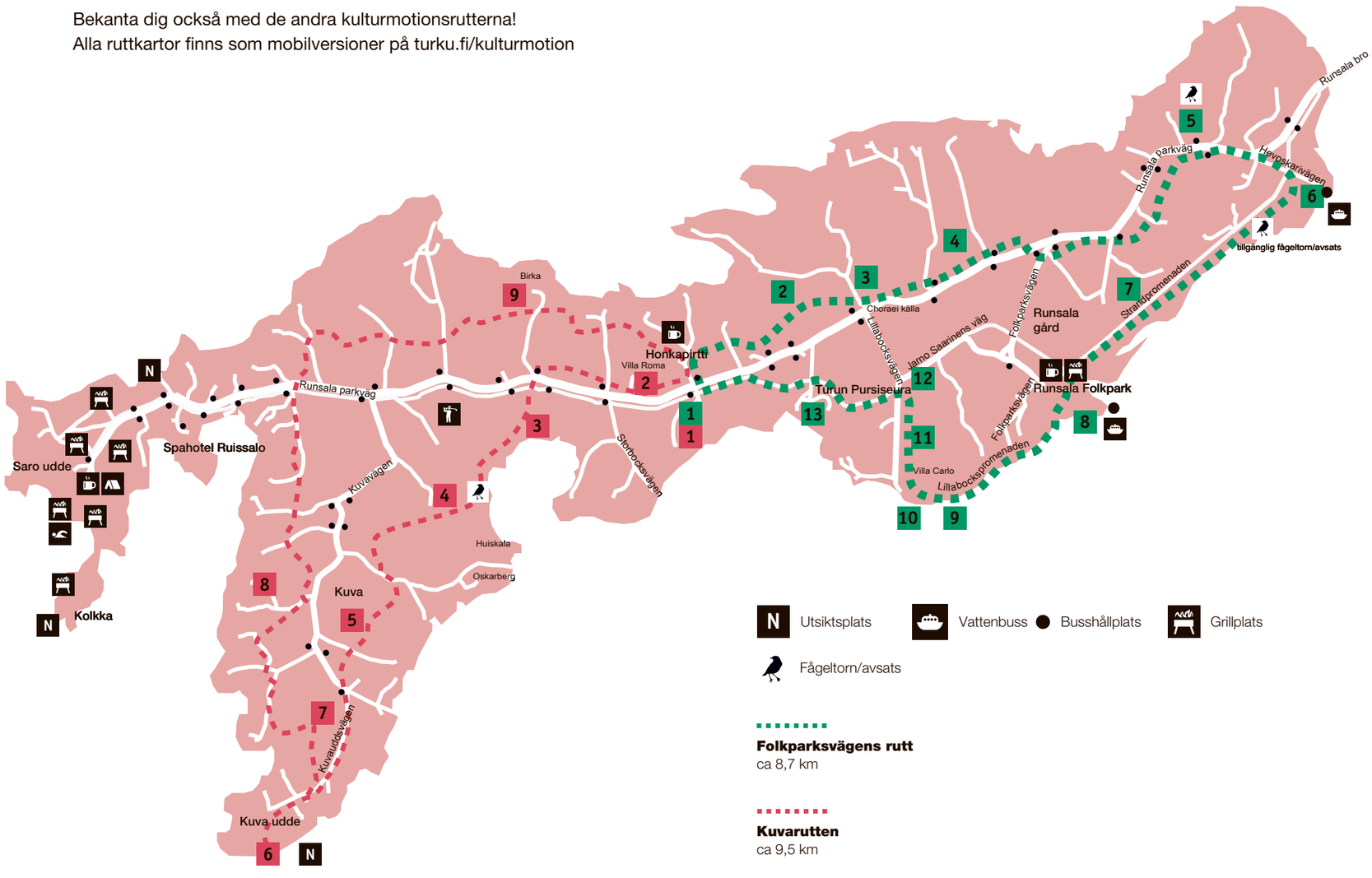

Följ de gällande begränsningarna när du rör dig på Runsala. Husdjur bör hållas kopplade och man får inte cykla på naturstigar eller i terrängen. Bland växterna får man endast plocka matsvamp och bär.

ÅBO

turku.fi/kulturmotion

Åbo nationalstadspark

• Text: Sanna Kupila, forskare, Åbo museicentral och Emma Kosonen, vik. naturskyddsinspektör, Åbo stads miljöskydd.
• Grundkarta: Åbo stads stadsmiljösektor • Utgivare: Åbo stads fritidssektor

Painettu 2019